

رفتار اطلاع‌یابی پژوهشگران پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی بر اساس مدل اطلاع‌جویی غیرخطی فاستر

ایوب نازی*

دانشجوی دکتری علم اطلاعات دانشگاه شهید چمران اهواز و کتابدار کتابخانه پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

سکینه قاسم پور

دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه الزهرا و کارمند نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور.

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۳/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱/۲۰

چکیده

هدف: هدف این مطالعه بررسی رفتار اطلاع‌جویی پژوهشگران بین‌رشته‌ای و تک‌رشته‌ای حاضر در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی بر اساس مدل غیرخطی فاستر به عنوان رویکردی جدید (و در تقابل با مدل‌های پیشین) است.

روش: این پژوهش به روش پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه‌ای محقق ساخته، بر مبنای معیارهای موجود در پایان‌نامه فاستر (۲۰۰۳)، طراحی و بر روی نمونه‌ای ۱۱۰ نفری به صورت تصادفی اجرا شد که حاصل کار بازگشت ۱۰۵ پرسشنامه بود. داده‌های موجود با استفاده از آزمون یومن ویتنی تحلیل گردید.

یافته‌ها: میزان مطابقت رفتار اطلاع‌یابی پژوهشگران بین‌رشته‌ای و تک‌رشته‌ای با مدل غیرخطی فاستر دارای سطوح متفاوتی در کلیت و همچنین در فرایندهای سه‌گانه و بافت بود. همچنین آزمون فرضیه نیز نشان دهنده تفاوت معناداری در میزان مطابقت رفتار اطلاع‌یابی دو گروه عمده پژوهشگران مورد بررسی با مدل مذکور بود.

نتیجه‌گیری: لزوم بازنگری در این مدل به‌ویژه در تعیین میزان وزن و اهمیت هر یک از فرایندهای سه‌گانه و بافت در مدل‌سازی فرآیند اطلاع‌یابی ضروری است.

کلیدواژه‌ها: مدل اطلاع‌یابی غیرخطی فاستر، اطلاع‌جویی، بافت اطلاع‌یابی، پژوهشگران بین‌رشته‌ای، پژوهشگران تک‌رشته‌ای، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

مقدمه

رفتار اطلاع‌یابی، در چند دهه اخیر، موضوع مطالعات زیادی بوده که ثمره آن مدل‌های مختلفی بوده که بر پایه شاخص‌های گوناگون دسته‌بندی شده‌اند. برای نمونه بر مبنای دیدگاه «نیوبای» رویکردها و مدل‌های موجود در نظام‌های اطلاعاتی را می‌توان در ۴ دسته کلی گنجانند: رویکرد سنتی، در طراحی نظام‌های اطلاعاتی رویکرد نظام‌گرا یا فیزیکی شناخته شده و رایج است. در این رویکرد، نظام با تمام نقاط قوت و ضعفش تعیین می‌کند اطلاعات چگونه بازنمایانده شود. در نقطه مقابل، در رویکرد کاربرمدار توجه فراوانی به سوی کاربر در تعامل او با نظام اطلاعاتی صورت می‌گیرد. بر پایه این رویکرد، رفتار کاربر، راه حل کلیدی باز یابی اطلاعات موفقیت‌آمیز است (این رویکرد از دهه ۱۹۷۰ پدید آمده است). در طی سال‌ها، پژوهشگران متعددی از جمله دروین^۱ (۱۹۸۳، ۱۹۹۵)، «دروین و نیلان»^۲ (۱۹۹۵، ۱۹۹۷، a1997، b) «بلکین»^۳ (۱۹۸۴) و «کالتاو»^۴ (۱۹۹۱، ۲۰۰۴) خواستار نوعی تغییر نگرش از رویکرد نظام‌گرا به رویکرد کاربرمدار بودند. رویکرد سوم، رویکرد تعاملی بود که در دهه ۸۰ معرفی شد. هرچند این رویکرد عناصر متفاوتی از بازیابی اطلاعات را در بر دارد، اما دارای کمبودهایی نیز هست که باعث می‌شود جامعیت لازم را نداشته باشد، زیرا برای مثال در این رویکرد به بستربازیابی اطلاعات و متغیرهای محیطی و سازمانی، به میزان بسیار کمی توجه شده است، رویکرد چهارم، نگرش شناختی یا جنبش شناختی است، که در دهه ۹۰ در نتیجه تلاش‌های صورت گرفته (تا آن زمان) برای یافتن یک نظریه علمی و جامع که تمامی جنبه‌های موجود در رویکردهای پیشین را پوشش دهد، پدید آمد (کشاورز، ۱۳۸۸). برخی دیگر از جمله دونالد کیس اینگونه مطالعات و مدل‌ها را بر اساس وظیفه-محور و غیر وظیفه محور بودن نیز دسته‌بندی کرده‌اند (کیس، ۱۳۹۳). همچنین در دوره جدیدتر، مدل‌هایی بر مبنای تداخل بالاتر بافت در فرآیند اطلاع‌یابی ارائه شده‌اند که مدل فاستر^۵ یکی از این گونه مدل‌ها است.

در دسته‌بندی دیگر می‌توان مدل‌ها را بر مبنای خطی و غیرخطی بودن تقسیم نمود که بر این اساس مدل‌های: اپیزودی بلکین، راهبردهای جستجوی الیس، شش مهارت بزرگ ایزنبرگ و برکوویتز، مدل کالتاو و ویلسون و بسیاری دیگر در حوزه مدل‌های خطی جای می‌گیرند.

در مدل‌های خطی، در یکی از سطوح تعامل کاربر، سیستم، بافت، منابع و اطلاعات، مفهومی از اطلاع‌یابی به‌عنوان یک فرآیند، که در آن نیازهای اطلاعاتی پیگیری شده و یا اینکه مسئله‌ای حل شده است، به چشم می‌خورد (فاستر، ۲۰۰۳، ۲۰۰۴، ۲۰۰۵ و ۲۰۰۶). برخی از مهمترین مدل‌های خطی و ویژگی‌های آنها در شکل (۱) منعکس شده است.

در داخل کشور نیز مطالعات فراوانی در حوزه رفتار اطلاع‌یابی انجام شده است. در بررسی اجمالی صورت گرفته مشخص شد این مطالعات در چند دسته کلی قابل تقسیم‌بندی هستند که در ادامه برخی از آنها ذکر شده است:

مطالعاتی در رابطه با مدل‌های اطلاع‌یابی: از جمله، یمین فیروز و داورپناه (۱۳۸۴)، نوکاریزی و داورپناه (۱۳۸۵)، کشاورز (۱۳۸۷)، کشاورز (۱۳۸۸)، بیگدلی، فرج‌پهلوی و قاضی‌زاده (۱۳۹۰) و مطالعاتی در باب اطلاع‌یابی در بافت‌های خاص از جمله اینترنت: یمین فیروز و داورپناه (۱۳۸۴)، پروینی و جلالی دیزجی (۱۳۸۹) و غیره، مطالعاتی درباره بافت و تاثیر آن در اطلاع‌یابی: شامل دو مطالعه از بیگدلی و شریفی (۱۳۸۹) و همچنین منصوریان (۱۳۹۰)، مطالعه الگوهای اطلاع‌یابی اقصای خاص: بسیاری از مطالعات اطلاع‌یابی در ایران در این مقوله قرار می‌گیرند؛ از جمله: آهانگر و وزیرپور کشمیری (۱۳۸۷)، نوروزی، تلخایی و علیپورحافظی (۱۳۸۹)، کیانی، نیکنام و پیشوایی (۱۳۹۱)، قاسمی و سنگری (۱۳۹۲)، هاشمیان، جنتی و هاشمیان (۱۳۹۲)، زینالی و

¹ Dervin

² Dervin & Nilan

³ Belkin

⁴ Kulthau

⁵ Foster

مهدوی (۱۳۹۳) و.... البته برخی از پژوهش‌های برشمرده شده را می‌توان در بخش‌های دیگری نیز دسته‌بندی کرد.

نام مدل	سال	برخی ویژگی‌های مدل
مدل ریس و ساراسویک ^۱	۱۹۶۰	طرح پرسش: مشکل اطلاعاتی، نیاز اطلاعاتی، پرسش، درخواست؛ پاسخ به پرسش: تحلیل، راهبرد جستجو، پاسخ، ارزیابی، پاسخ ارزیابی شده.
مدل اطلاع‌یابی بلکین ^۲	۱۹۹۳	مرور کردن: نگاه اجمالی یا جستجوی منابع؛ آموزش: گسترش دانش؛ شناخت: تشخیص عناوین از طریق سیستم یا ارتباط ادراکی؛ دگرگونی اطلاعات: پردازش عناوین که حدود و وظایف را مشخص می‌کند.
مدل اطلاع‌یابی دیوید ایس ^۳	۱۹۸۹	شروع کردن، زنجیر کردن، مرور کردن، متمایز کردن، کنترل کردن، گزینش کردن.
مدل شش مهارت بزرگ: ایزنبرگ و برکوویتز ^۴	۱۹۹۸	نیاز به اطلاعات، جستجوی اطلاعات، کاربرد اطلاعات، و همچنین می‌توان وجوه شناختی، ابتلائی، و وضعیتی که بر هر فرایند تأثیر می‌گذارد را مورد بررسی قرار دهند.
مدل کولتاو ^۵	۱۹۹۱	آغاز کردن، گزینش، کاوش، فرمول بندی، مجموعه سازی یا گردآوری، خاتمه کاوش یا ارائه.
مدل اطلاع‌یابی ویلسون ^۶	۱۹۸۱	توجه به عوامل شناختی، شکل‌گیری نیاز در کاربر، درخواست منابع، موفقیت یا شکست در جستجو و ادامه فرایند جستجو در صورت شکست.
مدل مارکیونی نی ^۷	۱۹۹۷	توجه به محیط‌های جدید الکترونیکی، شناخت و پذیرش یک مسأله اطلاعاتی، تعریف و درک مسأله، گزینش سامانه کاوش، فرموله کردن پرسش، اجرای جستجو، ارزیابی نتایج، استخراج اطلاعات، تأمل/تکرار/توقف.
مدل اطلاع‌یابی در وب: چون وی چو و ترن بال ^۸	۱۹۹۹	مرور غیر مستقیم، مرور مشروط، جستجوی غیر رسمی، جستجوی رسمی
مدل فرایند اطلاع‌جویی در وب، سوزان لوبر و الکساندر اکرستیا ^۹	۲۰۰۳	تلفیقی از مدل‌های چو و ایس، توجه ویژه به نحوه گشت زنی (Navigation)، توجه شبه ریاضی برای مدل.

شکل ۱. برخی از مهمترین مدل‌های خطی و ویژگی‌های آن‌ها (واعظی و نورافروز، ۱۳۸۷)

به طور کلی، پژوهش‌های موجود در داخل کشور یا بر مبنای مدل‌های خطی شکل گرفته‌اند و یا تحت تأثیر آن به بررسی ابعادی از اطلاع‌یابی پرداخته‌اند. با توجه به تازه بودن مدل اطلاع‌یابی غیرخطی فاستر، مطالعه‌ای بر مبنای این الگو و یا مدل غیرخطی دیگری مشاهده نشد. با توجه به اینکه مبنای مطالعه فاستر بررسی فرآیند اطلاع‌یابی پژوهشگران بین‌رشته‌ای بود و مدل مدنظر ایشان بر مبنای رفتار این افراد ارائه شده است، به نظر می‌رسد که مطالعه‌ای بر مبنای رویکرد غیر خطی که پژوهشگران تک‌رشته‌ای را نیز بررسی نماید، نتایجی مناسبی را در رابطه با میزان تشابه و یا تفاوت این دو طیف از پژوهشگران ارائه خواهد کرد. بنابراین هدف این پژوهش، بررسی رفتار اطلاع‌یابی پژوهشگران بین‌رشته‌ای و تک‌رشته‌ای حاضر در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی بر پایه مدل اطلاع‌جویی غیرخطی فاستر از طریق بررسی پرسش‌ها و فرضیه‌ی ذیل است:

¹ Rees & Saracevic

² Belkin, Marchetti, & Cool

³ Ellis

⁴ Eisenberg & Robert

⁵ Kuhlthau

⁶ Wilson

⁷ Marchionini

⁸ Choo Detlor, & Turnbull

⁹ Loeber & Cristia

- میزان مطابقت رفتار اطلاع‌یابی پژوهشگران بین‌رشته‌ای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی با مدل اطلاع‌یابی غیرخطی فاستر چقدر است؟
- میزان مطابقت رفتار اطلاع‌یابی پژوهشگران تک‌رشته‌ای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی با مدل اطلاع‌یابی غیرخطی فاستر چقدر است؟

فرضیه:

اختلاف معناداری در میزان مطابقت رفتار اطلاع‌یابی پژوهشگران بین‌رشته‌ای و تک‌رشته‌ای حاضر در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی با مدل اطلاع‌یابی غیرخطی فاستر وجود دارد.

روش پژوهش:

در این پژوهش بر مبنای روش پیمایشی، داده‌های مورد نیاز از طریق پرسشنامه‌ای محقق ساخته گردآوری شد. ساخت پرسشنامه بر مبنای تفصیل ابعاد و اجزاء مدل موجود در پایان‌نامه دکتری فاستر (۲۰۰۳) صورت گرفت. فاستر با استفاده از تحلیل محتوا ابعاد و معیارهایی را استخراج نمود، سپس با توجه به دسته‌بندی این عوامل و معیارها، فرایندها و بافت‌های موجود در مدل غیرخطی خود را استخراج نمود. با توجه به رویکرد کیفی فاستر در مدل‌سازی فرآیند و ابعاد اطلاع‌یابی، در این مطالعه - که مبنای کمی دارد و در صدد بررسی مجدد معیارهای مدنظر فاستر است که منجر به استخراج مدل شده‌اند - برای تهیه پرسشنامه، نیاز به باز شدن فرایندها و بافت‌های موجود در مدل و تجزیه آن‌ها به اجزای تشکیل دهنده اولیه بود. بر این اساس سوالات پرسشنامه از جزئی‌ترین عوامل بیان شده توسط فاستر استخراج شدند و پرسشنامه‌ای حاوی ۶۷ سوال طراحی شد. با توجه به وجود ۳ فرآیند هسته‌آغاز، جهت‌گیری و تثبیت در مدل غیرخطی فاستر که تحت تاثیر عوامل سه‌گانه رویکرد شناختی، بافت درونی و بافت بیرونی قرار دارند، در این پژوهش سوالات موجود در پرسشنامه به ۵ بخش تقسیم گردید. بخش جمعیت‌شناختی با ۵ سوال و چهار بخش دیگر فرآیند آغاز با ۲۴ پرسش، فرآیند جهت‌گیری با ۱۲ پرسش و فرآیند تثبیت با ۱۲ پرسش مورد کنکاش قرار گرفت. همچنین برای بررسی تاثیر انواع بافت‌های ارائه شده در مدل غیرخطی فاستر مجموعاً ۱۴ پرسش مطرح گردید. به غیر از بخش جمعیت‌شناختی، پرسش‌های سایر بخش‌ها به صورت بسته ارائه شد و بر اساس طیف لیکرت مقیاس‌گذاری گردید. برای سنجش روایی و پایایی، پرسشنامه در اختیار ۵ نفر از متخصصین قرار گرفت و نظرات آن‌ها در باره گویایی و شفافیت سوالات پژوهش پرسیده شد و بر مبنای دیدگاه و نظرات آن‌ها تغییرات لازم اعمال گردید. همچنین برای سنجش پایایی، ابزار مطالعه اصلاح شده مجدداً در اختیار ۸ نفر قرار گرفت و داده‌های بدست آمده از طریق آلفای کرونباخ تحلیل شد. تحلیل آلفای کرونباخ نتیجه ۰/۸۳ را نشان داد که حکایت از پایایی بالاتر از حد متوسط ابزار پژوهش بود.

تحلیل داده‌ها با روش‌های آماری توصیفی و استنباطی انجام شد. با توجه به وجود دو گروه مستقل از پژوهشگران تک‌رشته‌ای و بین‌رشته‌ای و رتبه‌ای بودن داده‌ها، از آزمون یو من ویتنی^۱ استفاده شد (فرض H0 تفاوتی بین دو گروه وجود ندارد؛ فرض H1 تفاوتی بین دو گروه وجود دارد). بعد از انجام تحلیل‌ها و تنها در تفسیر نهایی داده‌های بخش آمار توصیفی، گویه‌ها در سه قسمت تجمیع شد. بدین معنی که بخش‌های «کاملاً و زیاد» به عنوان مطابقت کامل، بخش «تاحدودی و کم»، به عنوان مطابقت اندک و موردی و بخش «خیر» نیز به عنوان عدم مطابقت تفسیر گردید (جدول ۲).

با توجه به اینکه در منابع روش تحقیقی موجود، (فرهنگی و صفرزاده، ۱۳۸۵: ۲۵۸؛ حافظ‌نیا، ۱۳۸۹: ۱۶۵؛ دلاور، ۱۳۷۰: ۱۶۶)، حداقل بسندگی اجرای یک پژوهش پیمایشی ۱۰۰ نمونه در نظر گرفته شده است، از میان دانشجویان و پژوهشگران حاضر در

^۱ Mann-Whitney U test

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی (دانشجویان، اعضای هیات علمی و کارشناسان دارای مدرک [یا شاغل به تحصیل در] کارشناسی ارشد و بالاتر)، به صورت تصادفی ساده نمونه‌ای ۱۱۰ نفری انتخاب گردید. سپس پرسشنامه‌ای حاوی ۶۶ پرسش (۵ پرسش جمعیت‌شناختی و ۶۱ پرسش اطلاع‌یابی) به جامعه نمونه داده شد. تعداد ۱۰۵ پرسشنامه پاسخ داده شد که تعداد ۴۹ پرسشنامه توسط پژوهشگران بین‌رشته‌ای و ۵۶ پرسشنامه توسط پژوهشگران تک‌حوزه‌ای پاسخ داده شده بود.

در این پژوهش، منظور از پژوهشگران بین‌رشته‌ای، کسانی هستند که با توجه به ابعاد موضوعی پژوهش با چندین حوزه درگیر هستند، مانند مطالعات تطبیقی اقتصاد، مطالعات رسانه، زبانشناسی، زبانشناسی رایانه‌ای و... همچنین پژوهشگران تک‌رشته‌ای افرادی هستند که با مقوله‌های دارای حد و مرزی مشخص (در قیاس با مطالعات بین‌رشته‌ای) سر و کار دارند؛ نظیر پژوهشگران حوزه ادبیات فارسی، تاریخ و...

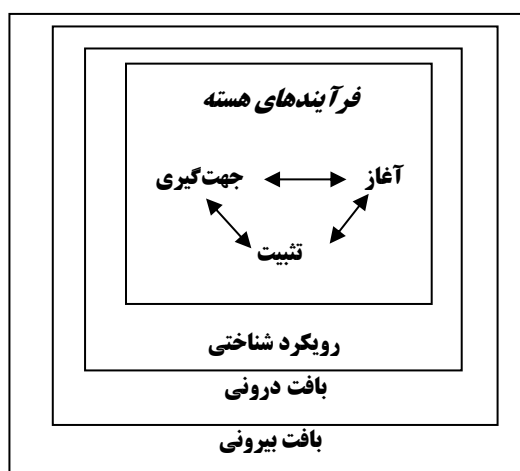
مدل غیرخطی فاستر:

با توجه به طیف وسیعی از رویکردها و مدل‌های موجود در زمینه رفتار اطلاع‌یابی، آلن فاستر برپایه مطالعات پایان‌نامه دوره دکتری خود در زمینه اطلاع‌یابی بین‌رشته‌ای مدلی ارائه داد که به مدل اطلاع‌یابی غیرخطی فاستر مشهور گردید. این مدل به‌طور کلی فرایند اطلاع‌یابی را در طول زمان انباشتی و خطی نمی‌داند. بنابر عقیده فاستر، اکثریت این مطالعات و مدل‌های موجود، در مجموع القا می‌کنند که اطلاع‌یابی در بافت اتفاق می‌افتد، فرآیندی خطی دارد و متشکل از مراحل و فرآیندهای تکراری است. این نوع دیدگاه در مطالعات بافت‌های خاص از قبیل بین‌رشته‌ای نیز طنین‌انداز شده است، از جمله در مطالعات بین‌رشته‌ای پالمر و سپانر که دیدگاهی خطی دارند. این اصول پایه و اساس بسیاری از تئوری‌های رفتار اطلاع‌یابی را تشکیل می‌دهد (فاستر، Foster, 2003, 2005, 2006).

مدل غیرخطی فاستر ادعایی متفاوت درباره غیرخطی بودن رفتار اطلاع‌یابی ارائه داد که متضاد با الگوهای پیشین است. به گفته آلن فاستر، مدل غیرخطی ایشان، با هدف گسترش درک ما از بافت میان‌رشته‌ای اطلاع‌یابی ارائه شده است و در عمل جهت گسترش و تقویت تفسیر ما از رفتار اطلاع‌یابی است (Foster, 2003). مدل فاستر در تقابل با مدل‌های ارائه شده تا آن روز قرار داشت، زیرا این مطالعات و مدل‌ها بر مبنای رویکردی خطی به بازیابی اطلاعات شکل گرفته‌اند و آن را متشکل از مراحل و فعالیت‌های تکراری قلمداد می‌کنند. اما در مدل فاستر، فرآیندها و فعالیت‌ها از تکرار مشخص تبعیت نمی‌کنند. به‌طور کلی مدل فاستر دارای این ویژگی‌ها است: خلق [و جستجوی] اطلاعات توسط شخص باسواد، یعنی کسی که می‌تواند رفتار اطلاعاتی پیشرفته‌ای داشته باشد انجام می‌گیرد [در نتیجه رفتار چنین اشخاصی بررسی می‌شود]. فعالیت‌های اطلاع‌یابی در تمام مراحل اطلاع-جویی وجود دارد. فرآیندها در این مدل اینچنین است: نقاط آغاز و پایان [فرآیند] ثابت نیست و هر فرآیند ممکن است تا زمانی که پرسش یا بافت تعیین کند که اطلاع‌یابی می‌تواند پایان یابد، تکرار و یا [اینکه] به فرآیند دیگری منتج شود. روابط رفتاری حادث در یک پروژه پژوهشی با عناوین مقارن، پیوسته و چرخه‌های حلقه‌ای تشریح می‌شوند. همچنین توصیفات این مدل (ها) از تعاملات و تغییرات، نشان می‌دهد اطلاع‌یابی غیرخطی، پویا و کل‌نگر است (فاستر، ۱۳۸۷).

در این مدل، فرآیندهای سه‌گانه هسته (آغاز، جهت‌گیری و تثبیت)، تحت تاثیر بافت درونی و بیرونی و رویکرد شناختی قرار دارد. وضعیت بافتی و شناختی اطلاع‌یاب می‌تواند منجر به تغییر رویکرد اطلاع‌یابی، ناامیدی، قطع، تشدید و یا موفقیت و ناکامی در آن شود. در هر یک از این مراحل و وضعیت‌ها، رفتار کاربر می‌تواند به شکل پیوسته باشد و به پیشرفت و یا شکست و یا تغییر راهبرد بینجامد، یا در جستجوی استنادی یا زنجیره‌سازی رو به جلو می‌تواند رفتارهایی به شکل پیشرفت و حرکت رو به جلو و یا چرخه‌ای و بازگشت به منابع آشنا را در پی داشته باشد. این تنوع رفتار و راهبرد به دلیل کل‌نگری و پویا بودن فرایند اطلاع‌یابی است.

بر مبنای (Foster, 2003, 2004, 2005, 2006)، این مدل شامل ۳ فرایند هسته‌آغاز، جهت‌گیری و تثبیت است که تحت تاثیر عوامل سه‌گانه رویکرد شناختی، بافت درونی و بافت بیرونی قرار دارند (شکل ۲).

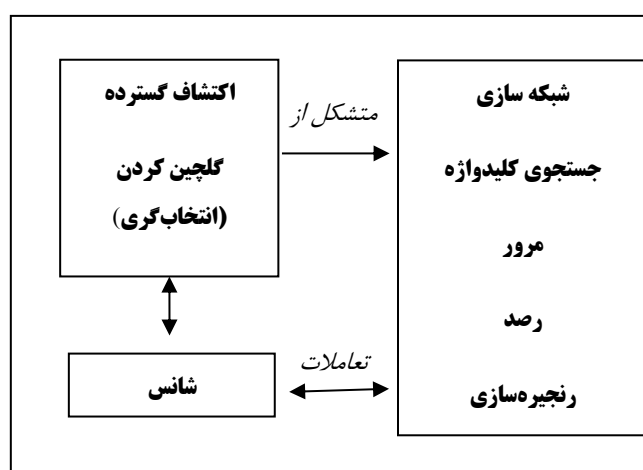

شکل ۲. مدل فاستر (۲۰۰۳)

هر یک از فرایندها و ابعاد موجود در مدل، شامل زیررده‌ها و زیربخش‌های تشکیل دهنده است، که کلیت فرآیند اطلاع‌یابی تحت تاثیر آن‌ها شکل می‌گیرد و جهت می‌یابد.

فرآیندهای هسته؛ آغاز^۱:

بیانگر فعالیت‌های اطلاع‌یابی متمرکز بر حل مشکلات اطلاعاتی است که از استراتژی‌های زنجیره‌سازی^۲، انتخاب‌گرایی^۳، رصد^۴، جستجوی کلیدواژه‌ای، شبکه‌سازی^۵، شانس، مرور و اکتشاف گسترده^۶ (شکل ۳)، تشکیل شده است (فاستر، ۲۰۱۲).

شکل ۳. ابعاد و راهبردهای موجود در فرآیند آغاز

^۱ معرفی فرآیندها و ابعاد مدل فاستر، بر مبنای اطلاعات اخذ شده از پایان‌نامه فاستر (۲۰۰۳) در این نوشته منعکس شده است.

^۲ Chaining

^۳ Eclecticism

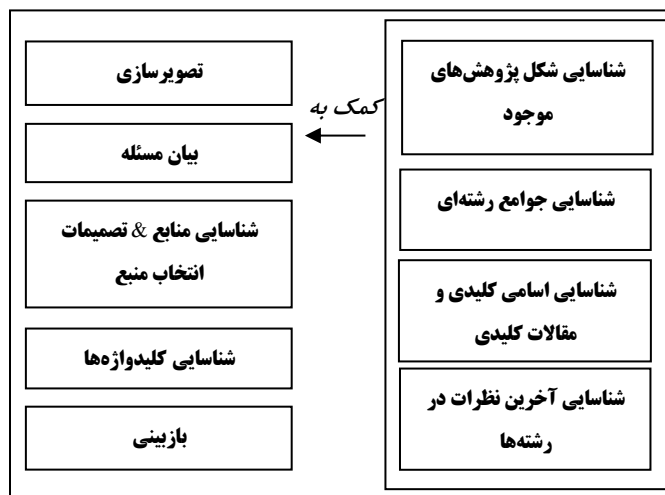
^۴ Monitoring

^۵ Networking

^۶ Breadth Exploration

فرآیندهای هسته؛ جهت‌گیری^۱:

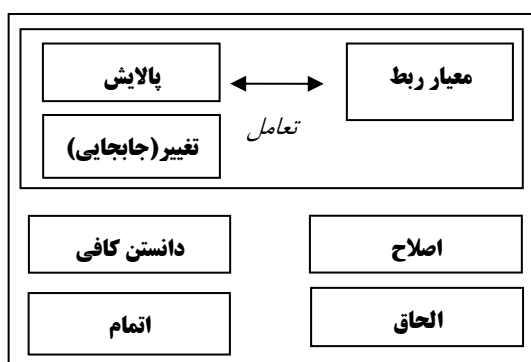
جهت‌گیری رخدادی کانونی در اطلاع‌یابی است. بدین معنی است که کدام راه بهتر است. طبق تعریف (Foster, 2012). تمرکز جهت‌گیری بر شناسایی پرسش‌ها و جهت‌ها است که شامل راهبردهای شناسایی کلیدواژه‌ها، تصویرسازی^۲، بیان مسئله، شناسایی منابع/تصمیمات انتخاب منبع، شناسایی و بازبینی است که توسط سایر فرآیندهای هسته تغذیه می‌شوند یا در آستانه تغذیه شدن هستند (شکل ۴).

شکل ۴. ابعاد و راهبردهای موجود در فرآیند جهت‌گیری

فرآیندهای هسته؛ تثبیت^۳:

تثبیت، سومین هسته از گروهی از فرآیندها است که در هر ایده اولیه از یک موضوع تا به انتهای اطلاع‌یابی وجود دارد. موضوع کلیدی در تثبیت، قضاوت و تثبیت درباره کار(اطلاع‌یابی) در حال اجرا است. یعنی تصمیم گرفته شود که آیا جستجوی بیشتری نیاز است یا نه؟ تثبیت شامل راهبردهای الحاق، اصلاح و ربط است (شکل ۵).

شکل ۵. ابعاد و راهبردهای موجود در فرآیند تثبیت

عوامل زمینه‌ای؛ رویکرد شناختی^۴:

رویکرد شناختی معرف الگوهای موجود و یا راه‌ها و شیوه‌های تفکر موجود در پژوهشگران بین‌رشته‌ای است و به عنوان مبنایی حیاتی برای درک رفتار اطلاع‌یابی محسوب می‌شود. همزمان با سایر فعالیت‌هایی که در فرآیندهای جهت‌گیری، آغاز و تثبیت

¹ Orientation

² Picture Building

³ Consolidation

⁴ Cognitive Approach

(یکپارچه‌سازی) انجام می‌گیرد، رویکرد شناختی سبکی از تفکر را درباره یک مشکل اطلاعاتی نشان می‌دهد که منعکس‌کننده میل به شناسایی و استفاده از اطلاعاتی است که ممکن است به یک مشکل بین‌رشته‌ای مرتبط باشد. نمونه‌های موجود از راهبردها در رویکرد شناختی عبارتند از: منعطف و سازگار^۱، باز و آزاد^۲، تفکر سیال^۳ و کل‌نگری^۴.

عوامل زمینه‌ای؛ زمینه درونی و بیرونی^۵:

تأثیرات بافت در عملیات اطلاع‌یابی، به‌عنوان تأثیرات درونی و بیرونی مشخص شده است. در این مدل، زمینه نقش قابل توجهی در درک و گسترش رفتار اطلاع‌یابی دارد. اجزای تشکیل‌دهنده بافت‌های درونی و بیرونی در شکل (۶) نشان داده شده است:

شکل ۶. اجزای بافت درونی و بیرونی

یافته‌ها:

با توجه به بخش‌های پنج‌گانه پرسش‌نامه، تحلیل پاسخ‌ها نیز در پنج بخش ارائه شد: ۱. بخش جمعیت‌شناختی، فرایند آغاز، فرآیند جهت‌گیری، فرآیند تثبیت، همچنین بافت‌های سه‌گانه. در جدول شماره ۱ ویژگی‌های جمعیتی پاسخ‌دهندگان منعکس شده

¹ Flexible and Adaptable

² Open and Opening

³ Nomadic Thought

⁴ Holistic

⁵ Internal and External Context

است.

جدول ۱. ویژگی جمعیت شناختی پاسخ‌دهندگان

جنسیت		حوزه		مقطع تحصیلی			صاحب تجربه در پژوهش‌های علمی و جدی		دارای تجربه جستجوی اطلاعات در هر دو حوزه تک‌رشته‌ای و بین‌رشته‌ای	
زن	مرد	تک‌حوزه	بین‌رشته‌ای	کارشناسی	ارشد	دکتری	بله	خیر	بله	خیر
۴۳	۶۲	۴۹	۵۶	۹	۶۸	۲۸	۱۰۲	۳	۷۶	۲۹

برای درک اینکه مطابقت چند درصد از پاسخ‌دهندگان در هر یک از بخش‌های موجود در مدل بالاتر از ۳ (متوسط) قرار داشت، میانه به تفکیک هر یک از بخش‌ها برای هر نفر و یک میانه نیز برای پاسخ‌های کلی هر نفر محاسبه شد (جدول ۲). برای تفسیر نتایج، اعداد ۱ تا ۲/۵ ضعیف/عدم تطابق، ۲/۵ تا ۳ بدست‌آمده نشان داد که در مجموع پژوهشگران بین‌رشته‌ای میزان بالاتری از تطابق کامل با مدل غیرخطی فاستر را دارا بودند (۵۷٪). از سوی دیگر پژوهشگران تک‌حوزه‌ای نیز موارد بالاتری (۴۳/۳۵٪) از عدم ثبات و قطعیت در رفتارهایی که در حین اطلاع‌جویی انجام می‌دادند، را از خود نشان دادند (جدول ۲).

جدول ۲. میزان مطابقت با مدل فاستر

میزان مطابقت با راهبردهای آغاز		میزان مطابقت با راهبردهای فرآیند		میزان مطابقت با راهبردهای فرآیند جهت‌گیری		میزان مطابقت با راهبردهای فرآیند تثبیت		میزان مطابقت با بافت شناختی		میزان مطابقت با بافت درونی و بیرونی		میزان مطابقت کلی	
میان	تک‌حوزه	بین	تک‌حوزه	بین	تک‌حوزه	بین	تک‌حوزه	بین	تک‌حوزه	بین	تک‌حوزه	بین	تک‌حوزه
بله/زیاد (۵،۴/۴،۵)	۶۴/۳	۵۹/۲	۶۴/۳	۶۱/۲	۵۱/۸	۶۷/۴	۵۹	۵۵/۱	۶۴/۳	۵۷/۱	۷۶/۴	۶۵/۴	۶۵/۴
تاحدودی (۳) (۳/۵)	۳۵/۷	۴۰/۸	۳۵/۷	۳۶/۸	۴۸/۲	۳۲/۶	۲۶/۸	۳۴/۷	۳۵/۷	۴۲/۹	۲۳/۶	۳۴/۶	۳۴/۶
کم/خیر (۱) (۲/۵، ۲، ۱/۵)	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۱۴/۲	۱۰/۲	۰	۰	۰	۰	۰

با توجه به اطلاعات موجود در جدول ۲ مشخص گردید که رفتار اطلاع‌یابی ۷۶/۴٪ از پژوهشگران تک‌حوزه‌ای در محدوده تطابق زیاد و بسیار زیاد (از طیف لیکرت) با مدل غیرخطی فاستر واقع شدند. این میزان برای پژوهشگران بین‌رشته‌ای ۶۵/۴٪ بود. در نتیجه به‌طور کلی پژوهشگران تک‌حوزه‌ای دارای میزان مطابقت بالاتری با مدل فاستر بودند (لازم به ذکر است که مدل فاستر ۲۰۰۳ بر مبنای رفتار اطلاع‌یابی پژوهشگران بین‌رشته‌ای ارائه شده است و در آن به مطالعه پژوهشگران تک‌حوزه پرداخته نشده است).

همچنین در بررسی ابعاد شش‌گانه مدل در بین هر دو گروه پژوهشگران، مشخص شد که در هر یک از ابعاد مدل، میزان متفاوتی از مطابقت رفتار اطلاع‌جویی پژوهشگران با مدل غیرخطی فاستر وجود داشت. در فرآیندهای هسته، بیشترین میزان مطابقت رفتار پژوهشگران بین‌رشته‌ای مربوط به راهبردهای فرآیند تثبیت با ۶۷/۴٪ بود، بیشترین میزان مطابقت رفتار پژوهشگران تک‌حوزه‌ای در فرآیندهای آغاز و جهت‌گیری، هر یک با ۶۴/۳٪ رخ داده بود. همچنین کمترین میزان مطابقت در رفتار اطلاع‌جویی پاسخ‌دهندگان با مدل غیرخطی فاستر، به میزان ۲٪ در راهبردهای فرآیند جهت‌گیری برای پژوهشگران بین‌رشته‌ای بود.

از طرف دیگر به باور پاسخ‌دهندگان عوامل سه‌گانه بافتی موجود در مدل فاستر، در رفتار اطلاع‌جویی آنها دارای تاثیر بالایی بود که بالاترین میزان تاثیر (زیاد و بسیار زیاد) مربوط به بافت درونی و بیرونی به میزان ۶۴/۳٪ برای پژوهشگران تک‌حوزه‌ای ثبت شده بود.

کمترین میزان تاثیر ثبت شده بر فرآیندهای سه‌گانه هسته (تاثیر کم/بدون تاثیر) از دید پاسخ‌دهندگان مربوط به عوامل شناختی با ۱۴/۲٪ برای پژوهشگران تک‌حوزه‌ای و ۱۰/۲٪ برای پژوهشگران بین‌رشته‌ای بود. در نتیجه تعداد بیشتری از پژوهشگران تک‌حوزه‌ای معتقد بودند که عوامل شناختی تاثیری ناچیز/عدم تاثیر در فرآیند اطلاع‌جویی آنها دارد.

آنچه تا کنون بر مبنای جدول ۲ مطرح شد داده‌های به دست آمده از دو جانب طیف لیکرت (جانب تطابق قطعی و عدم تطابق) بود که نشان داد رفتار اطلاع‌جویی پاسخ‌دهندگان دارای تطابق است یا نه؟ اما طیفی از داده‌های موجود نیز میانه‌ای در بازه ۳ تا ۳/۵ (متوسط/تاحدودی) را نشان داد. یعنی داده‌هایی که نشان می‌دهد رفتار اطلاع‌جو در مواردی با راهبردهای موجود در فرآیندهای سه‌گانه تطابق و در مواردی مغایر آن است، یعنی اطلاع‌یاب ممکن است روش‌های متفاوتی در پیش گیرد. همچنین بخشی از داده‌های مرتبط با میزان و نحوه تاثیر عوامل شناختی و بافت درونی و بیرونی نیز دارای همان شرایط بود. برای نمونه مشخص گردید بیشترین نمره میانه بدست آمده در بازه ۳ تا ۳/۵ (متوسط/تاحدودی) ۴۸/۲٪ در فرآیند ثبت و مربوط به رفتار اطلاع‌جویی پژوهشگران تک‌حوزه‌ای بود. این نمره در حوزه عوامل شناختی و بافت درونی و بیرونی مدل، به میزان ۴۲/۹٪ برای پژوهشگران بین‌رشته‌ای در بافت درونی و بیرونی به دست آمد.

با توجه به داده‌های توصیفی موجود در جدول ۲ و همچنین ادعای مدل فاستر (Foster, 2003) مبنی بر ترسیم مدل اطلاع‌یابی غیرخطی پژوهشگران بین‌رشته‌ای، و نیز ادعای (Foster & Urquhart, 2012)، مبنی بر تایید مدل شماره ۱، چندین نکته حائز اهمیت است:

- الگوی ثابتی از تفاوت در میزان مطابقت رفتار اطلاع‌یابی پژوهشگران تک‌حوزه‌ای و بین‌رشته‌ای مشاهده نشد، پس قدرت تعمیم این مدل برای هر دو نوع پژوهشگران تقریباً یکسان است.
- درصد زیادی از تطابق در بازه نمره ۳ تا ۳/۵ (متوسط/تاحدودی)، مشاهده شد، بدین معنی که در مواردی رفتار اطلاع‌جویی مطابق مدل بوده و در مواقعی مطابق نبوده است.
- همچنین با توجه به مواردی از عدم تطابق به‌ویژه در حوزه عوامل شناختی، قطعیت و قابلیت تعمیم مدل کاهش می‌یابد و یافته‌های این پژوهش تقریباً در تناقض با ادعای (Foster, 2003) و (Foster & Urquhart, 2012) قرار می‌گیرد.
- بررسی فرآیندهای هسته از منظر میزان تاثیرگذاری و سنگینی هر یک از این فرآیندها و راهبردهای مبتنی بر آن، در فرآیند اطلاع‌یابی ضروری است، زیرا داده‌های موجود در این پژوهش نشان داد فرآیندهای شش‌گانه موجود در مدل، مسطح و دارای وزن یکسان نبودند یعنی فرآیندهایی دارای وزن و قطعیت بیشتر و فرآیندهایی دارای وزن و قطعیت کمتری بودند. پی‌بردن به میزان برجستگی و تاثیرگذاری هر یک از بخش‌های شش‌گانه مدل (با وجود ادعای فاستر مبنی بر کل‌نگر بودن مدل)، می‌تواند راه‌گشای تحقیقات بیشتری باشد.

جهت رسیدن به پاسخ فرضیه پژوهش، به دلیل رتبه‌ای بودن داده‌های پژوهش و وجود دو گروه مستقل، از آزمون ناپارامتریک مان‌ویتنی استفاده شد. یافته‌های تحلیل (جدول ۳) نشان داد که مقدار نمره معناداری به‌دست آمده از آزمون (۰/۱۷) و کمتر از ۰/۰۵ بود، در نتیجه فرض H₁ مبنی بر وجود تفاوت معنادار در میزان مطابقت رفتار اطلاع‌یابی پژوهشگران بین‌رشته‌ای و تک‌رشته‌ای حاضر در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی با مدل اطلاع‌یابی غیرخطی فاستر، پذیرفته شد. تایید فرضیه پژوهش نشان

می‌دهد که در الگوی اطلاعاتی پژوهشگران بین‌رشته‌ای و تک‌رشته‌ای تفاوت‌هایی وجود دارد که در بخش داده‌های توصیفی نیز به تفکیک و تفصیل بیان گردید.

جدول ۳. نتایج آزمون مان‌ویتنی از تحلیل کلیت داده‌ها

گروه‌ها	تعداد	نمره میانگین	مجموع نمرات
تک‌حوزه‌ای	۵۶	۵۹,۶۳	۳۳۳۹,۵۰
بین‌رشته‌ای	۴۹	۴۵,۴۲	۲۲۲۵,۵۰
مجموع	۱۰۵		

آماره مان‌ویتنی	آماره ویلکسون	آماره Z	سطح معناداری آزمون
۱۰۰۰,۵۰۰	۲۲۲۵,۵۰	-۲,۳۷۸	۰,۰۱۷

در مرحله دوم برای پی بردن به وضعیت معناداری اختلاف در میزان تطابق با هر یک از فرآیندهای هسته و تعاملات بافتی مدل غیرخطی فاستر در بین دو گروه پاسخ‌دهندگان، داده‌های مربوط به هر یک از آنها به صورت مجزا استخراج و آزمون مان‌ویتنی اجرا گردید. نتایج به شرح زیر بود:

جدول ۴. مقایسه وضعیت معناداری اختلاف در میزان تطابق با هر یک از فرآیندهای هسته و تعاملات بافتی در دو گروه

فرآیندهای هسته/تعاملات	آماره مان‌ویتنی	آماره ویلکسون	آماره Z	سطح معناداری آزمون
آغاز	۹۴۹,۵۰۰	۲۱۷۴,۵۰	-۲,۷۲۶	/۰۰۶
جهت‌گیری	۱۲۳۰,۰۰	۲۴۵۵,۰۰	-۰,۹۱۴	/۳۶۱
تثبیت	۱۳۰۰,۵۰	۲۵۲۵,۵۰	-۰,۴۶۳	/۶۴۴
شناختی	۱۲۵۵,۰۰	۲۴۸۰,۰۰	-۰,۷۷۱	/۴۴۱
درونی/بیرونی	۹۹۶,۰۰	۲۲۲۱,۰۰	-۲,۴۳۱	/۰۱۵

مقدار نمره معناداری آزمون در بخش‌های آغاز (۰/۰۰۶) و تعاملات درونی و بیرونی (۰/۰۱۵)، کمتر از مقدار (۰/۰۵) و در نتیجه نشان‌دهنده وجود اختلاف معنادار و تاثیر حوزه پژوهشی (تک‌حوزه یا بین‌رشته‌ای) بر میزان مطابقت با الگوی غیرخطی فاستر بود (جدول ۴).

همچنین نتایج نمره معناداری در بخش‌های جهت‌گیری (۰/۳۶۱)، تثبیت (۰/۶۴۴) و عوامل شناختی (۰/۴۴۱)، بزرگتر از (۰/۰۵) به دست آمد؛ که نشان‌دهنده عدم وجود تفاوت معنادار و در نتیجه عدم تاثیر حوزه پژوهشی (تک‌حوزه یا بین‌رشته‌ای) بر میزان مطابقت با الگوی غیرخطی فاستر بود (جدول ۴).

نتیجه‌گیری:

فاستر در مدل ارائه شده در ۲۰۰۳ که در سال‌های ۲۰۰۴ و ۲۰۰۵ نیز بازنشر یافته‌اند، ادعا کرد که در تضاد با مدل‌های مطرح از جمله مدل کالائو و مدل ویلسون قرار دارد. این مدل فرآیند کلی اطلاعاتی را غیرخطی، پویا و کل‌نگر و جاری می‌داند.

فاستر در نوشته‌های خود ادعا دارد که مدل غیرخطی ایشان بنیانی نظری فراهم می‌سازد که امکان بازانديشي در برخي از باورهای رایج در نظریه‌های اطلاع‌یابی خطی را فراهم می‌کند و مراحل و مسائل مغفول در الگوهای پیشین را تبیین نموده و امکان بازانديشي و بسط مفاهيمي را که قبلا در قالب مدل‌های خطی تفسیر می‌شدند، فراهم آورده است.

با توجه به این پیش‌فرض‌ها، این پژوهش به بررسی رفتار اطلاع‌جویی پژوهشگران بین‌رشته‌ای و همچنین پژوهشگران تک‌حوزه‌ای حاضر در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی پرداخت. نتایج نشان داد که رفتار اطلاع‌یابی ۷۶/۴٪ از پژوهشگران تک‌حوزه‌ای در محدوده تطابق زیاد و بسیار زیاد (از طیف لیکرت) با مدل غیرخطی فاستر واقع شدند. این میزان برای پژوهشگران بین‌رشته‌ای ۶۵/۴٪ بود. در نتیجه به‌طور کلی پژوهشگران تک‌حوزه‌ای دارای میزان مطابقت بالاتری با مدل فاستر بودند (لازم به ذکر است که مدل فاستر ۲۰۰۳ بر مبنای رفتار اطلاع‌یابی پژوهشگران بین‌رشته‌ای ارائه شده است). از نکات حائز اهمیت در نتایج ۵۰٪ مطابقت گاه و بیگاه و نه قطعی و درصدی نیز ناراستی در مطابقت با مدل بود، که تا حد زیادی می‌تواند تعمیم‌پذیری مدل فاستر را با چالش روبرو سازد.

نکته در خور توجه دیگر، عدم توجه به وزن هر یک از راهبردها و بافت‌ها در فرایند اطلاع‌یابی بین‌رشته‌ای و تک‌رشته‌ای در مدل است، زیرا داده‌های به دست آمده نشان داد که فرآیندهای سه‌گانه دارای میزان انطباق متفاوتی در رفتارهای پژوهشگران مورد مطالعه این پژوهش بودند. یعنی نزد هر یک از گروه‌های مورد بررسی، فرآیندی دارای وزن و قطعیت بیشتر و دیگرانی دارای وزن و قطعیت کمتری بودند [برای نمونه: فرآیند آغاز نزد پژوهشگران بین‌رشته‌ای دارای بیشترین مطابقت قطعی (۵۹/۲٪) و برای پژوهشگران تک‌حوزه‌ای فرآیند جهت‌گیری (۶۴/۳٪) دارای چنین وضعیتی بود، همچنین فرایند جهت‌گیری برای ۲٪ پژوهشگران بین‌رشته‌ای و مطابقت با بافت شناختی برای ۱۴/۲٪ پژوهشگران تک‌حوزه‌ای فاقد هرگونه مطابقت بود].

به نظر می‌رسد پی‌بردن به میزان برجستگی و تاثیرگذاری هر یک از بخش‌های شش‌گانه مدل (با وجود ادعای فاستر مبنی بر کل‌نگر بودن مدل)، راه‌گشای تحقیقات بیشتری در آینده خواهد بود و افق وسیع‌تری را خواهد گشود.

همچنین آزمون فرضیه پژوهش نشان‌دهنده معناداری تفاوت در بخش‌های آغاز و تعاملات درونی و بیرونی و در نتیجه تاثیر حوزه پژوهشی (تک‌حوزه یا بین‌رشته‌ای) بر میزان مطابقت با الگوی غیرخطی فاستر بود. در بخش‌های جهت‌گیری، تثبیت و عوامل شناختی تفاوتی معنادار وجود نداشت و در نتیجه حوزه پژوهشی (تک‌حوزه یا بین‌رشته‌ای) بر میزان مطابقت با الگوی غیرخطی فاستر تاثیر گذار نبود. با توجه به آنچه به دست آمد به نظر می‌رسد که الگوی فاستر فاقد قطعیت لازم در حوزه بین‌رشته‌ای است و ساختار مسطح آن نیاز به بازنگری و بهبود لازم دارد.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی:

با توجه به این که اطلاعات و داده‌های موجود در این پژوهش بیشتر بر پایه پاسخ‌های پژوهشگران حوزه علوم انسانی و اجتماعی به دست آمده است، بررسی رفتار اطلاع‌یابی پژوهشگران حوزه‌های علوم فنی و محض در قیاس با پژوهشگران حوزه علوم انسانی و اجتماعی مفید به نظر می‌رسد.

همچنین بررسی میزان دخیل بودن مدرک تحصیلی و یا سوابق پژوهشی پژوهشگران در میزان مطابقت رفتار اطلاع‌یابی آنها با مدل غیرخطی فاستر، ممکن است منجر به آشکار شدن ابعاد متفاوتی از اطلاع‌یابی غیرخطی گردد.

منابع:

آهنگر، عادل و وزیرپور کشمیری، مهرداد (۱۳۸۷). بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه. دانش‌شناسی، ۴: ۱۴-۳.

- بیگدلی، زاهد؛ فرج پهلوی، عبدالحسین و قاضی زاده، حمید (۱۳۹۰). مقایسه فرایند جستجوی اینترنتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شهید چمران با مدل «فرایند جستجوی اطلاعات» کولثاو به منظور ارائه الگوی جستجوی اینترنتی آنان و طرح مداخله کتابداران در هنگام جستجو. کتابداری و اطلاع رسانی، ۱۴ (۵۴).
- بیگدلی، زاهد و شریفی، سمیه (۱۳۸۹). مفهوم بافت در حوزه رفتارهای اطلاعاتی. کتابداری و اطلاع رسانی، ۱۳ (۵۱).
- پروینی، زهره؛ جلالی دیزجی، علی (۱۳۸۹). رفتار اطلاع‌یابی و وب جهانی: بررسی رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه رازی در محیط وب. دانش شناسی، ۱۱: ۱۷-۳۲.
- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۹). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی (تجدید نظر اساسی با اضافات). تهران: سمت.
- دلاور، علی (۱۳۷۰). روش‌های تحقیق در علوم تربیتی و روانشناسی، ج ۲، تهران: دانشگاه پیام نور.
- زینالی، وحیده؛ مهدوی، مهتاب سادات (۱۳۹۳). بررسی عوامل انگیزاننده و بازدارنده رفتار اطلاع‌یابی مشارکتی در دستیاران تخصص و فوق تخصص پزشکی. تعامل انسان و اطلاعات، جلد اول (۲): ۱۰۵-۱۱۷.
- فاستر، آلن (۱۳۸۷). اطلاع‌یابی غیرخطی. «نظریه‌های رفتار اطلاعاتی». ویراستار کرن ای. فیشر، ساندا اردلز و لین مک کچنی. ترجمه ترجمه فیزوزه زارع فراشبندی و دیگران. تهران: نشر کتابدار.
- فرهنگی، علی اکبر؛ صفرزاده، حسین (۱۳۸۵). روش‌های تحقیق در علوم انسانی با نگرشی بر پایان‌نامه‌نویسی. تهران: پیام پویا.
- قاسمی، علی حسین؛ سنگری، محمود (۱۳۹۲). بررسی رابطه بین سبک‌های تفکر و رفتار اطلاع‌جویی در بین دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده‌های علوم پایه و ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد. پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع رسانی، ۱ (۵).
- کشاورز، حمید (۱۳۸۸). رفتار اطلاعاتی انسان و طراحی، توسعه و ارزیابی نظام‌های بازیابی اطلاعات: آرمان یا واقعیت؟. فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی، ۲ (۴۶): ۲۱۷-۲۴۲.
- کشاورز، حمید (۱۳۸۷). رفتار اطلاعاتی و مدل‌های اطلاع‌یابی. کتاب ماه، کلیات، ۱۲۵: ۸۷-۹۱.
- کیانی خوزستانی، حسن؛ نیکنام، مهرداد؛ پیشوایی، فاطمه (۱۳۹۱). رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی یزد. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۹۲: ۱۲۰-۱۳۵.
- کیس، دونالد (۱۳۹۳). جستجوی اطلاعات: بررسی تحقیقات درباره اطلاع‌یابی، نیازهای اطلاعاتی و رفتار اطلاعاتی. ترجمه زاهد بیگدلی با همکاری شبنم شاهینی، روح الله خادمیان و سیده صدیقه طاهر زاده. اهواز: دانشگاه شهید چمران اهواز.
- منصوریان، یزدان (۱۳۹۰). تحلیل بافت در تعامل انسان و اطلاعات (یادداشت). نشریه الکترونیکی عطف (۱۶ مرداد ۱۳۹۰)، <http://www2.atfmag.info/1390/05/16/interaction-2/>
- نوروزی، یعقوب؛ تلخابی، مهدی؛ علیپور حافظی، مهدی (۱۳۸۹). بررسی رفتار اطلاع‌یابی اعضای هیات علمی دانشگاه اراک در استفاده از اینترنت. دانش شناسی، ۱۰: ۸۱-۹۲.
- نوکاریزی، محسن و داورپناه، محمدرضا (۱۳۸۵). تحلیل الگوهای رفتار اطلاع‌یابی. کتابداری و اطلاع رسانی، ۹ (۳۴): ۱۱۹-۱۵۲.
- واعظی، رضا و نورافروز، حسین (۱۳۸۷). مقایسه رفتار اطلاع‌یابی اینترنتی: مطالعه موردی دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه علامه طباطبائی. فصلنامه علوم مدیریت ایران، ۳ (۱۱): ۱۰۱-۱۲۹.
- هاشمیان، محمدرضا؛ جنتی کیا، محمد و هاشمیان، علیرضا (۱۳۹۲). مهارت‌های اطلاع‌یابی در پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته موجود در کتابخانه ملی دیجیتال پزشکی در بین رزیدنت‌های دانشگاه علوم پزشکی اصفهان. مدیریت اطلاعات سلامت، ۱ (۲۹).
- یمین فیروز، موسی؛ داورپناه، محمد رضا (۱۳۸۴). نیاز اطلاعاتی، رفتار و الگوی اطلاع‌یابی. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۶۳: ۱۲۳-۱۳۲.

یمین فیروز، موسی؛ نوشین فرد، فاطمه؛ صیامیان، حسن (۱۳۹۱). مفاهیم و ویژگی‌های الگوی اطلاع‌یابی ویلسون: مروری بر متون. مدیریت اطلاعات سلامت، ۲۶: ۵۶۷-۵۷۹.

Foster, A. E. (2003). Interdisciplinary information seeking behavior: a naturalistic inquiry. PhD thesis. University of Sheffield, Department of Information Studies. [Available at: <http://etheses.whiterose.ac.uk/6138/1/521431.pdf>].

Foster, A. E. (2004). A nonlinear model of information-seeking behavior. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 55(3), pp: 228-237 [Available at: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/asi.10359/epdf>].

Foster, A. E. (2005). A non-linear model of information seeking behavior. *Information Research*, 10(2) paper 222 [Available at <http://InformationR.net/ir/10-2/paper222.html>].

Foster, A. E. (2006). A non-linear perspective on information seeking. *New directions in human information behavior*. Volume 8 of the series information science and knowledge management pp: 155-170 [available at http://link.springer.com/sci-hub.io/chapter/10.1007/1-4020-3670-1_9].

Foster, A. E.. & Urquhart, Christine (2012). Modelling nonlinear information behaviour: transferability and progression. *Journal of documentation*, 68(6), pp: 784-805. [Available at: doi: <http://dx.doi.org/10.1108/00220411211277046>].